TURAN YAZGAN
TÜRKİYE VE TÜRK DÜNYASINDA DİNÎ HAYAT

Dr. Abdülkadir SEZGİN*

Türk Dünyası, merkezinde Türkiye bulunan ve üzerinde Türk'ün yaşadığı bütün coğrafyalar anlamına gelmektedir. Bu sözden, sadece Türk devlet ve topluluklarının yaşadığı coğrafyaları da anlamamalıyız. Bir tek Türk'ün dahi yaşadığı yer Türk Dünyasına dâhildir.

Biz, bu yazımızda bu coğrafyada dini hayat konusundaki meseleleri ele alacağız. Dünyanın yarısından fazlasını içine alan bu geniş mekânda yaşayan soydaşlarımızın çoğunun mensup olduğu İslam Dini ile İslam mezhepleri, tarikatları ve bunların farklı ve benzer taraflarını zaman içinde ve gelişen dünya şartlarına göre birbirimizi nasıl daha iyi anlayacağımızı tartışacağız.

Bu yazıda Azerbaycan, İran, Kuzey Irak ve AB ülkelerindeki Türklerle ile ilgili hususlar, buralarda şahsen tespit ettiğimiz hususlardır. Bu yazıda Avrupa ve Türkiye'den bahsetmemizi yadırgayacaklar, buralarında Türk Dünyası içinde yer aldığını hatırlamalıdırlar.

Bu arada bir inancımızı da bu yazıda ve başlangıçta açıkça ifade etmeyi arzu ediyoruz: *İster İslam ve İslam dünyası ile isterse Türk ve Türk Dünyası ile ilgili bir arzumuz, idealimiz, hayalimiz ve ülkümüz varsa, onu önce; evet önce Türkiye'de gerçekleştirmeliyiz.* Kendi ülkemizde, kendi insanımız içinde yeşertemediğimiz, geliştiremediğimiz, hayata geçiremediğimiz bir fikri, bir hülyayı, başka diyarda hayata geçirmemiz mümkün de değildir.

Bunu biraz daha açmak istiyoruz: Diyelim ki, serapa İslamcı duygular taşıyoruz, gönlümüzden de bir *"İslam Birliği"* geçiyor.

Bütün insanların Müslüman olduğu, Arab'ı, Acem'i, Türk'ü, siyahı, sarısı, beyazı; hülasa bütün insanların birbirini gerçekten kardeş saydığı, elindeki bir lokma ekmeğini kardeşinden ayrı yemek istemediği, *bir ideal İslam Birliği* hayalimizse yahut tam bir Milliyetçi-Türkçü duygu ile

* Diyanet İşleri Başkanlığı Emekli Başmüfettişi-Sosyal Yapı, Sosyal Değişme Uzmanı.

bütün Türklerin bir arada, 250 milyonluk, aynı dili, konuşan, aynı dini, aynı mezhebi paylaşan, aynı bayrak altında, aynı marşı söyleyip, aynı duyguları yaşayan, adı *TURAN* olan *Kızıl Elma*'yı gerçekleştirmeyi düşünüyorsak...

İnanın, bunu ilk önce kendi gönlümüzde, kendi evimizde, kendi mahallemizde, kendi şehrimizde ve kendi ülkemizde kurmadan hiçbir yerde kuramayız.

Tam bu duyguları yaşadığım günlerde, Bakü'den Şeki iline gittiğimde, ilk açılan Kuran Kursu çalışmalarını incelerken, görevli arkadaşlarım bir bilgi veriyorlar:

- Karı-koca her ikisi de Rus olan bir aile tek çocuklarını Kuran kursuna kaydettirmiş, sabah getirip, kurs bitince de alıp evlerine dönüyorlarmış.

Son derece dikkat çekici bir olaydı.

- Bugün çocuğu almaya kim gelirse, onunla beni tanıştırın, diye ricada bulunuyorum. İkindi üzeri çocuğun annesi geldiğinde konuşmaya başlıyoruz.

- Hanımefendi, bildiğim kadarıyla siz Hıristiyan ve Ortodoks bir aileye mensupsunuz, değil mi?

- Evet, ailemiz Ortodoks...

- Peki, çocuğunuzun ailenizin inandığı dinle ilgili bir eğitim almasını niçin istemediniz de, Müslümanların kursuna getirdiğinizi öğrenebilir miyim?

- Tabi. Biz de sizin düşündüğünüz gibi düşündük. Ama ben ve eşim ateistiz. Çocuğumuzun dindar olmasını, evet iyi ve samimi bir dindar olmasını istiyoruz. Bizim Ortodoks Papaz da bizim gibi ateist. Buraya ilk gelen samimi dindarlar Müslüman Türkler; yani sizler oldunuz. Bu da Tanrı'nın dini o da. Yeter ki gerçek ve samimi olsun, diye getirdik ve buradan çok memnunuz.

Hanımı ve çocuğunu gönderdikten sonra kısa sayılmayacak bir süre sessiz kaldım. Bir taraftan ateizmin insanlığa verdiği zararları düşünürken, ülkemde Şii Müslümanlarla birlikte Müslüman olmayanların çocuklarına din eğitimi verip veremediklerini düşünmeye başladım.

Oradaki memuriyetim sona erip, Türkiye döndükten sonra, vicdanımın beni daha fazla rahatsız etmesine de dur demek için, Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliğine bir müracaatta bulunarak, *"ülkemizde din adamlarını yetiştirme imkânı olmayan Şii Müslümanlarla, Hıristiyan Ortodokslar için İlahiyat fakültelerinden -hiç olmazsa- birinde Şiilik ve Ortodoksluk bölümleri açılması"* için dilekçe verdim.

Kurum, dilekçemi önemsedi ve ilgili kurumlara buna ilişkin görüşlerini sordu. Görüşleri sorulan İlahiyat Fakülteleri'nin tamamı ve Diyanet İşleri Başkanlığı *"Şiilik Bölümü"* için *"olumsuz" "gerek yok"* şeklinde görüş bildirirken, İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde, *Ortodoksluk*

Bölümü açılmasına İlahiyat Fakülteleri olumlu, *Diyanet olumsuz* görüş bildirdi. Askerlerin *"görüşünüzü gözden geçirin"* talebi üzerine Diyanet de görüşünü olumluya çevirdi.

1999 yılında Konya'da yapılan Üniversitelerarası Kurul İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde Diğer *"Dinler Bölümü"* adıyla *"Ortodoksluk"* bölümü açılmasını onayladı.

Fakat kadere bakın ki, *beş yıl okula öğrenci alınmadı ve 2005 yılında bölüm kapatıldı.*

Bu hoşgörüsüzlükle hangi ülkeye, ne tavsiye edebilir; kime hangi hayalimizi ne yüzle aktarabiliriz?

Bu güzel duygu ve hayallerimizi başka yerlerde anlattığımızda, *bunu kendi ülkenizde tatbik ettiniz mi,* ne gibi problemlerle karşılaştınız, nasıl sonuçlar aldınız, gibi yüzlerce soru insanı mecalsiz bırakıyor.

Bu en açık ifadesi ile *"kel ilacı satan kel"*in işine benziyor. Kimseyi inandıramıyoruz. *"Kelin ilacı olsa, başına sürer"* deyiveriyorlar.

Şimdi bu fakülteyi 2005 yılında öğrencisizlikten kapatan devletim, emperyal tavsiyelere uyarak, *"Heybeliada Ruhban Okulu"*nu açmaya; hem de üniversite olarak açmaya hazırlanıyor...

Kendi üniversitesinin fakültesine bölüm açan devlet, hangi sebeple altı yıl öğrenci almadan, neden bekledi, bölümü öğrencisizlik gerekçesiyle niçin kapattı?

Altaylar'dan, Çuvaşistan'dan Gagavuzya'ya ve Balkan ülkelerine kadar duyurup, burslar vererek bu okulu vaktinde öğrenci ile doldursaydık yukarıdaki soruları sormamıza ihtiyaç olur muydu?

Kendi ülkemizde, kendi vatandaşlarımız olan dini bir mezhebi veya farklı insanlarımızın ihtiyaçlarını, onun bunun baskısına göre yapıyor, işimizi emperyalizm rüzgârına göre ayarlıyorsak yazık bize, vah bize, eyvah bize...

Ülkemizde, Osmanlı, yıllarca düşmanlık yaptığı, tamamı İran vatandaşları olan Şiiler için bile İstanbul Yeşildirek semtinde *"İranlılar Mescidi"* adı ile mescitler açılmasına izin vermiş; saygı göstermiş ve bize uygulanması gereken bir örnek ortaya koymuş.

Şimdilerde en büyük T.C. vatandaşı Şii nüfusa sahip ilimiz İstanbul'da bile *-nerede ise, sayısı onu bulan-* ilahiyat fakültelerinden birinde bile Şiilik bölümü yoksa, din adamı yetiştirmek için Şii vatandaşlar, çocuklarını gizlice İran veya Irak'a din adamı olmak için göndermeye mecbursa, ülkede vatandaşlarının *"eşit hukuka sahip oldukları"*nı nasıl anlatacak veya nasıl ispat edeceğiz?

Bizimle birlikte yaşayan, aynı dili konuşan, aynı dine inanan, aynı düşmana karşı birlikte savaşıp, birlikte zaferler kazanıp, övündüğümüz; tarihimiz, kültür ve medeniyetimiz aynı olan; Cumhuriyeti birlikte kurduğumuz, bu vatanın şerefli varlıkları olan; ama bu gün itilmiş, kakıl-

mış, aşağılanmış insanlar olan *Aleviler, Çingeneler ve Abdallar başta olmak üzere, herkesle birlik olmadan, onlarla aramızda ana-baba bir kardeş haline gelmeden Türk Birliği'ni de İslam Birliği'ni de gerçekleştirmek mümkün olmayacaktır.*

Mekke'de, üstelik hac mevsiminde, *"İslam Birliği"* için Müslüman aramaya gitmenin de; *Nevruz'da "Türk Birliği"* için *Tanrı Dağları*na Türk aramaya çıkmanın da faydası yoktur. Yüce Allah, Peygamberimize, *"en yakınlarından başlayarak tebliğ et"*[1] buyuruyor.

Her Cuma hutbesinde, aklımızda kalsın ve göz önünde bulunduralım diye okunan Kur'an ayetinde Yüce Tanrı, *"Allah, kesin olarak size adaleti, iyilik yapmayı ve yakınlara bakmayı (ihtiyaçlarını karşılamayı) emreder; hayâsızlıktan, fenalıktan ve azgınlıktan (devlete ve hukuka karşı gelmenizi) yasaklar. Anlamanız için size böyle öğüt veriyor."*[2] bunu anlatıyor.

Burada geçen *"yakın"* kelimesi mesafe olarak yakını da, hısımlık anlamında yakını da içerir. Öyle sanıyorum ki, komşularımız, ülkemiz vatandaşları Suriye, Filistin, Mısır ve Güney Afrika'da yaşayan din kardeşlerimizden daha yakındır veya öyle de kabul edilmelidir.

Unutmayalım, en yakınımızdaki -*sadece mekân olarak yakınlık değil, din, dil, soy-sop, kültür olarak en yakınımızdaki*- bu insanları görüp, onları kucaklamadan Türkçülüğümüzün de, İslamcılığımızın da gerçekçi olduğunu söyleyemeyiz.

Bu ayette geçen ve Arapça *"Bağıy"* şeklinde olan kelime *"Devlet ve hukuk"* anlamına gelir. *"Devlete ve hukuka aykırı davranmak"* bu ayet sebebiyle haram sayılmıştır. Hz. Ali, bu ayete dayanarak, devlete karşı isyan edenlerle savaşmış ve ölenlerin cenaze namazlarının kılınmasına izin vermemiştir.

Ülkemizde yazılmış *"İlmihal"* kitaplar ile *"fıkıh"* kitaplarında devlet kuvvetleriyle çatışma esnasında öldürülen eşkıyanın, teröristin ve soyguncuların cenaze namazı kılınmaz hükmü yer almaktadır.[3]

Yüreklerimizi dolduran sevgi; dünyalar dolusu kini, nefreti bir deterjan gibi yıkamalı, bütün dünya, bizim yüreğimizi dolduran sevgi ile aydınlanmalıdır...

---

[1] *Kur'an-ı Kerim*, Şuara: 214.

[2] *Kur'an-ı Kerim*, Nahl: 90.

[3] Bu konuda fazla bilgi için bakınız:

a. Türkiye Diyanet Vakfı tarafından neşredilmiş olan *İslam İlmihali*, C. I, s. 364, Ankara 2002 ve 2006.

b. Ö. Nasuhi Bilmen, *Büyük İslam İlmihali*, s. 258, Ankara 1992.

c. A. Fikri Yavuz, *İslam İlmihali*, s. 225, İstanbul 1997. Kaldı ki bu konu tefsir ve fıkıh kitaplarında da uzun uzun yer almaktadır. Diyanet İşleri Başkanlığı 1984 yılından bu tarafa devam eden terör sebebiyle, bu ayete dayanan uygulamaları görmezden gelerek, teröristlerin de cenaze namazının kılınmasına; cenaze namazını kılan Müslümanların da günah kazanmasına göz yummuştur. 1984 tarihinden bu tarafa gelmiş geçmiş Diyanet İşleri Başkanları başta olmak üzere Din İşleri Yüksek Kurulu başkan ve üyeleri ile üst yöneticilerinin Allah, millet ve tarih huzurunda, devleti ve milleti din konusunda doğru bilgilendirmedikleri ve toplumu din konusunda aydınlatma işini yapmadıkları anlaşılmaktadır.

Üstelik Ziya Gökalp, Nihal Atsız, İbrahim Kafesoğlu, Erol Güngör, Seyyid Ahmet Arvasi, Alparslan Türkeş, Turan Yazgan, Mustafa Kafalı çizgisindeki, yüzyılı aşan süreç içinde; bilim, fikir ve siyaset adamlarının farklı disiplinlerle anlattıkları da böyle *"bir sevgi dünyası kurmak"* değil midir?

Böyle bir aydınlığa ve aydınlık yüreklere ne kadar çok muhtacız!

Turan Yazgan Hoca'ya Saygı

Eğer eski devirlerde yaşamış olsaydık, on yıl sonra ne olacağını, gören ve ona göre tedbir alan insanlara *"Veli"* veya *"Evliya"* dememiz gerekirdi. Turan Hoca, on yıl sonra ne olacağını görerek, Vakıf kurdu, tedbir aldı; bu keramet değilse, nedir, derlerdi.

ABD ve AB ülkeleri bile Sovyetlerin çöküp dağılacağını 1984 yılında anlayıp, planlamalar yapmaya başladılar.

*"Merhum ve mağfur ila rahmeti-il Gafur Turan Yazgan Hoca" "Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı"*nı 1980 yılında kurdu. Dergiler çıkarmaya ve Sovyet Dünyası'nda varlığını göstermeye başladı. Süper güçlerden daha süper bir davranışta bulundu.

Bu yüksek vukuf, anlayış ve sezgi o hayatta iken ne kadar fark edildi, bilemiyorum. Ona velayet atfetmesek de, bu ileri görüşlülüğü şükranla, takdirle ve minnetle anmak gerekiyor.

Türk Cumhuriyeti ve Türk Topluluklarında okullar açan; ülkemizden götürdüğü öğretmen ve öğretim üyeleriyle eğitim veren ilk örnek Turan Yazgan'dır. Sovyetler daha dağılmadan bu faaliyetler onun eliyle başlamıştır.

Bizim de Bakü'ye geçici görevle gittiğimiz 1992 Mayıs'ında, ayrı ve özel hizmet metodu uygulayan Turan Hoca, bizim de örnek modelimiz olmuştu.

Tarafımızdan Azerbaycan eğitim sistemi içinde açılan ve iki yıla yakın faaliyet gösteren; biri Nahçıvan'da, dördü Azerbaycan'da *(Bakü, Şeki, Kusar, Mingeçevir)* illerinde bulunan *"İlahiyat Temayüllü Mektep" (İmam-Hatip Lisesi)* boşuna masraf sayılarak, Türkiye Diyanet Vakfı tarafından, bizim Türkiye'ye dönüşümüzü müteakip kapatılmasını hangi yüksek zekâ ortaya atmıştı bilemiyorum.

Öğretmenlerin, öğrencilerin ve velilerin birlikte eğitildikleri bu okuldaki eğitim tam da Azerbaycan toplumunun aradığı şeylerdi.[4]

---

[4] İlahiyat Temayüllü mekteplerin hem öğrenci, hem öğretmen hem de veliler için nasıl faydalı olduğuna bir misal olmak üzere bir hatırayı nakletmem yerinde olacak diye düşündüm. Okulun açılışından sonraki Kasım ayı sonlarında Bakü Yasamal semtindeki okulu ziyarete gitmiştim. Öğretmen arkadaşlarımla konuşurken, arkadaşlar, ders saatlerinin öğleden önce olduğunu, öğleden sonra da da okulun öğretmen, öğrenci ve velilerinin katıldığı daha büyük bir sınıfta Din Kültürü dersi verdiklerini; asıl yoğun isteğin bu olduğunu anlattılar. Meğer iki-üç gün önce gusül konusunu anlatmaya başlamışlar. Konu tam da anlaşılamamış, ama çocuklardan çok büyükleri ilgilendirdiği de anlaşılmış. Bunun üzerine yaşlı bir öğretmen söz alarak *"-bu mesele daha çok bizlerle alakalı, izin verirseniz, şu balaca uşaklar bayıra çıksın,*

Şükür ki, Bakü Devlet Üniversitesi'nde açtığımız İlahiyat Fakültesi eğitime devam ediyor ve diğer Türk Cumhuriyetlerine de örnek model oldu.

Turan Yazgan'ın Hakk'a yürüyüşünün ardından bir hatıra kitap düşüncesi, belki de hepimizi bu şükran ve saygı sorumluluğundan kurtaracak diye düşünmek; bunu planlayanlara da teşekkürü gerekli kılıyor.

Allah Turan Hoca'ya lütuf ve merhametiyle muamele etsin.

Hatıra kitap yayınlanmasında emeği geçenlere de teşekkürler...

---

bize tezeden anlat" talebinde bulunmuşlar. Öğretmen arkadaşım, teklife uymuş ve guslü gerektiren halleri ve nasıl yapılacağını yeni baştan anlatmış. Anlaşılmayan veya sormak istedikleri sorularla gün akşamı bulmuş. Ertesi gün okula geliş sırasında, okulun müdür yardımcılarından genç bir öğretmen hanım, okulun giriş kapısından, bahçeye giren öğretmene seslenmeye başlamış:

"Ali Müellim, Ali Müellim, meni tebrik edebilersin!" Ali Hoca, hocam geliyorum, geliyorum, dese de öğretmen hanım tekrarlıyormuş. Yanına geldiğinde;

"Hayırdır, neden tebrik etmeliyim?" deyince, büyük bir heyecan ve sevinçle:

"Ali Müellim, meni tebrik edebilersin, ona göre ki, dinime ait bir emri hayatta birinci defa yerine getirmişem!"

Ali Öğretmen:

"Tebrik ediyorum Hocam, hayırdır, nedir bu ilk defa yaptığın şey?"

Müdür yardımcısı:

"Men ve yoldaşım, senin dünen ki dersini heyata geçirmişik ve ilk defa her ikimizde, dinimizin gusül emrini yaşamışık! Bundan daha gözel, daha böyük sevinç olar mı?"

Benim ayrılacağım sırada bahsi geçen Hoca Hanım da geldi ve sevincini, heyecanını biz de paylaşmıştık.

Bunun ne kadar önemli bir din faaliyeti; din eğitimi olduğunu anlamak için 70 yıl ateizmi, komünizmi yaşamış toplumun psikolojik ve psiko-sosyal hayatını görmemiş insanlar nasıl anlayacaktı ki?...